ISSN -2583-147X (P), Vol.- 7, Issue No. X, Januuary 2022
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପୁନର୍ଗଠନର ଇତିହାସ : ପ୍ରଦୀପ ଦାଶଙ୍କ 'ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ' ଉପନ୍ୟାସ

କାମିନୀ ଦେହୁରୀ

ଓଡ଼ିଆ କଥା ଜଗତରେ ଅହରହ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ସମ୍ପ୍ରତି ଏହା ଏକ ସମୃଦ୍ଧି ସ୍ତରରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରିଛି । ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଥରେ ଅନେକ କଥାଶିଳ୍ପି ନିଜର ପ୍ରତିଭାମୟ ଯୋଗାଦାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରତିଭାବାନ କଥାକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କଥାଶିଳ୍ପି ପ୍ରଦୀପ ଦାଶ ଅନ୍ୟତମ । ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ କଥାକାର ଦାଶଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକରେ କଥା କଳ୍ପନାର ଅନନ୍ୟତା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ । କଥାକାର ଦାସ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା, ରାଜନୀତି ଓ ଇତିହାସର ପ୍ରେକ୍ଷାକୁ ଆଧାର କରି 'ସୁବର୍ଣ୍ଣା ଆଁରେ ଗାଁ' (୨୦୦୭) 'ପେଟପାଟଣା' (୨୦୧୩), 'ଚରୁ ଚୀବର ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା' (୨୦୧୮) ଓ 'ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ' (୨୦୨୧) ଆଦି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଭୌମକର ରାଜବଂଶ ତଥା ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଓ ରାଜନୀତିର ଇତିହାସକୁ ଆଧାର କରି କଥାକାର ଦାଶ 'ଚରୁ ଚୀବର ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା' ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଉକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ହିଁ ଆଧାର କରି ସେ 'ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ' ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଇତିହାସ ଗର୍ଭରେ ଅନେକ ବିରାଙ୍ଗନାଙ୍କ ନଜିର ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ବଳରେ ଦେଶ ତଥା ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ଭାର ସମ୍ଭାଳି ଦମନକାରୀମାନଙ୍କ ଅନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେହିଭଳି ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପତନମୁଖୀ ଭୌମରାଜ୍ୟର ପୁନର୍ଗଠନର ଗାଥା ଏହି ଆଲେଖ୍ୟର ଉପଜୀବ୍ୟ ।

'ଚରୁ ଚୀବର ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା' ଉପନ୍ୟାସର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ ହେଉଛି 'ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ' । ଭୌମ ପ୍ରତିଭାବାନ ରାଜାମାନେ ଭୌମ ରାଜତନ୍ତ୍ର, ପ୍ରଶାସନ କ୍ଷେତ୍ର, ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା, କଳା, କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ଶୀର୍ଷକୁ ନେଇଥିଲେ । ଏହି ଭୌମରାଜ୍ୟର ପ୍ରଶାସନକୁ ଭୌମବଂଶର ତିନିପିଢି ଯଥା– କ୍ଷେମେଙ୍କର ଦେବ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିବକର ଦେବ ଓ ପୌତ୍ର ଶୁଭକର ଦେବ ସୂଚାରୁ ଭାବରେ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ଏହି ତିନି ଭୌମ ସମ୍ରାଟ ଭୌମରାଜ୍ୟର ପ୍ରଶାସନ ତଥା ରାଜତନ୍ତ୍ରକୁ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରତିଭା ଓ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଭୌମରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ହେଉଛନ୍ତି କ୍ଷେମେଙ୍କର ଦେବ, ସେ ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ । ଭୌମରାଜ କ୍ଷେମେଙ୍କରଙ୍କ ସମୟରେ ରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ମହାରାଜା କ୍ଷେମେଙ୍କର ଦେବଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଭୌମରାଜ୍ୟର ନରେଶ ଭାବେ ଶିବକର ଦେବ ସିଂହାସନ ରୁଢ ହେଲେ ଏବଂ ସେ ମଧ ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ । ସେ ହିଁ ରତ୍ନଗିରି ମହାବିହାରର ପୁନଃନିର୍ମାଣ କରିବା ସହିତ ବୌଦ୍ଧ ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ମଧ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୁଭକର ଭୌମର ନରେଶ ଭାବେ ଭୂଷିତ ହେଲେ । ସେ ମଧ ବୌଦ୍ଧ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭୌମସମ୍ରାଟ ଖୋଦିପଡ଼ାରେ ବୌଦ୍ଧ ମହାବିହାର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ରାଜା ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ । ଏପରିକି ସେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କୁଷଳ ଜୀବନ ପାଇଁ ନିଜର ଜୀବନକୁ ମଧ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ଭାଳି ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଜଣେ ସୁଶାସକ ରାଜା ଭାବେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିନାହାଁନ୍ତି । କାରଣ ସେ ରାଜାତନ୍ତ୍ର ତଥା ପ୍ରଶାସନକୁ ଉଚିତଭାବେ ପରିଚାଳନା କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସୁରା, ନାରୀ, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ଏପରିକି କନିଷ୍ଠ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କୁ ମଧ ସେ ଭୌମରାଜ୍ୟରୁ ତାଙ୍କର ଅଧିକାର ଦେଉନଥିଲେ । ଯାହାଫଳରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଭୌମ ପ୍ରଶାସନ ତଥା ରାଜତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତା ପାଇଁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ସମ୍ରାଟ ଶିବକର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଯୁବରାଜ ଶାନ୍ତିକର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ ଦୁର୍ବଳ ଥିଲେ । ଯାହାଫଳରେ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ପୋଡ଼ଶୀ ରାଜ୍ୟର ବଙ୍ଗ ନରପତି ଦେବପାଳ ଯୋଜନା କରିଲେ । ବଙ୍ଗ ନରପତି କୌଶଳରେ ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଭୌମରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା ତଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠୀଙ୍କୁ ନିଜ ଆୟତକୁ ଆଣିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଭୌମରାଜ୍ୟର ପ୍ରଶାସନିକ

ଦୁର୍ବଳତାର ସୁଯୋଗ ଉଠାଇ ସେ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଲେ ଏବଂ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ; ଯଥା-ଉତ୍ତର ତୋଷାଳ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ତୋଷାଳ । ଦେବପାଳ, ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଜୟକରି ତାର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ ଶିବକର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କୁ ନାମକୁ ମାତ୍ର ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ଭାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ନରପତି ନରେଶ ଭାବେ ନିଜର ଶତ୍ତା ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା କରିଲେ, ତାଙ୍କ ଅନୁଜ ଜୟପାଳ ଓ ମହାମନ୍ତ୍ରୀ କେଦାର ମିଶ୍ର ଏବଂ ବଙ୍ଗସୈନ୍ୟ ଭୌମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜାକୁଳ ଓ ଦୁଇ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ଅନେକ ଅପମାନ କରିଛନ୍ତି ।

ତେଣୁ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ଭୌମଯୁବରାଜ ଶାନ୍ତିକର ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳରେ ଦୁର୍ବଳ ଥିବା ହେତୁ ସେ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ପାରି ନାହାଁନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ ଘଟଣାରୁ ଏହା ସ୍ୱଷ୍ଟ ପ୍ରତୀତ ହେଉଛି ଯେ, ଏକଦା ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୀର୍ଷରେ ଥିବା ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନ ମୁଖୀ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଆଧିପତ୍ୟ ଓ ରାଜତ୍ୱକୁ ପୁନର୍ଗଠନ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଛନ୍ତି । ଗଙ୍ଗ ନରପତି ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମଙ୍କ କନ୍ୟା ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀ ବା ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ । ଉପନ୍ୟାସ ଘଟଣାକ୍ରମେ ଏକଦା ଶାନ୍ତିକରଙ୍କ ପାଇଁ ଗଙ୍ଗ ନରପତି ନିଜ କନ୍ୟା ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀଙ୍କ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇଥିଲେ । ଶାନ୍ତିକର ପ୍ରଥମେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମନାକରି ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମହାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବସ୍ତ ଶୁକ୍ଲ ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ହିତ ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । କାରଣ ଗଙ୍ଗ ନରପତି ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ରାଜା ଏକ ବିରାଟ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ନେଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳରେ ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗନରପତି ପାରଙ୍ଗମ ଓ ଅନେକ ରାଜ୍ୟକୁ ଜୟ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଭୌମ ରାଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ଗଙ୍ଗ ରାଜା ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମଙ୍କ ସହଯୋଗ ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ଶାନ୍ତିକର, ଗଙ୍ଗ ନରପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗଙ୍ଗ ନରପତି ଝିଅର ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଆଗରୁ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହେବେ ବୋଲି ସେ ଜାଣିଥିଲେ । ତେଣୁ ନିଜ ଝିଅର ବିବାହ ଭୌମ ଯୁବରାଜ ଶାନ୍ତିକର ସହିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଶାନ୍ତିକର ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧଗୌରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗ ନରପତି ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । ଭୌମ ନରେଶ ହେବାକୁ ଓ ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ପାଇଁ ଶାନ୍ତିକର ଗଙ୍ଗ ନରପତି ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭୌମ ଯୁବରାଜ ବିବାହ ପରେ ସର୍ତ୍ତ ଭୁଲିଯାଇ ସୁରା ଓ ନାରୀ ଉପଭୋଗରେ ଲିପ୍ତ ରହିଲେ । ଫଳରେ ଗଙ୍ଗ କନ୍ୟା ସ୍ୱାମୀଦ୍ୱାରା ଅବହେଳିତ ହେଲେ । ତେଣୁ ସେହି ଅବହେଳିତର କାରଣର ସନ୍ଧାନରେ ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀ ରତ୍ନଗିରୀ ମହାବିହାରକୁ ଯାତ୍ରା କରିଲେ । କାରଣ ମଧୁରାକୁ ପ୍ରେମ କରୁଥିଲେ ଯୁବରାଜ ଶାନ୍ତିକର । ତେଣୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଶାନ୍ତିକର ମନା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ନିଜର ଓ ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ରତ୍ନଗିରି ଗଲାପରେ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ, ମଧୁରାକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର କଳନା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମଧୁରାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ଯାହା ଫଳରେ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଗଲା ଭୌମବଧୂ ସିଦ୍ଧଗୌରୀଙ୍କର ।

ଉପନ୍ୟାସର ଘଟଣାନୁସାରେ ରତ୍ନଗିରିଠାରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀ କଳିଙ୍ଗ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଜୀବନ କିଛି ଭଣ୍ଡ କାପାଳିକାଙ୍କ ଠାରୁ ବଞ୍ଚେଇଥିଲେ । ତେଣୁ କଳିଙ୍ଗ ଯୁବରାଜ ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀଙ୍କୁ ନିଜର ପ୍ରାଣଦାତ୍ରୀ ଭାବେ ସମ୍ମାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯୁବରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ସିଦ୍ଧଗୌରୀଙ୍କ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ନିଜର ପ୍ରେମକୁ ଭୋଜନ ଆକାରରେ ପରଶି ଦେଇଥିଲେ ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀ ଯୁବରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବର୍ମାଙ୍କୁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଭୌମ ରାଜ୍ୟକୁ ବଙ୍ଗ ରାଜା ଦେବପାଳଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ କଳିଙ୍ଗ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବର୍ମାଙ୍କ ହାତରେ ଗଙ୍ଗରାଜା ରାଜାମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୋଟାଏ ଚିଟାଉ ପଠାଇଥିଲେ । ଚିଟାଉ ପଢ଼ି ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମ, ଝିଅ ସିଦ୍ଧ ଗୌରୀଙ୍କ କଥାରେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗରାଜା କିନ୍ତୁ ଗଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ, ଶିବକର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ କେଦାର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ କରି ବନ୍ଦି କରିଥିଲେ । ଜୟପାଳ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିକରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । କାରଣ ଭୌମ ସୈନ୍ୟ ହିଁ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତ କରିଥିଲେ । ତା'ର ସୁଯୋଗ ଉଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଜୟପାଳ, ଶାନ୍ତିକରଙ୍କୁ ବନ୍ଦିକରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ବେଳେ ଭୌମବଧୂ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ ଜୟପାଳ ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନା କରିଥିଲେ । ଫଳସ୍ୱରୂପ ଜୟପାଳଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ ପରାଜୟ କରି ବନ୍ଦୀକରିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେବପାଳଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ

ବଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ରାଜମଲ୍ଲ ପ୍ରଥମ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ବିଜେତା ଘୋଷଣା କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ବଙ୍ଗ ନରପତି ନିକଟକୁ ଏକ ସନ୍ଧି ପତ୍ର ପଠେଇଲେ ଏବଂ କେଦାର ମିଶ୍ର ଓ ଜୟପାଳଙ୍କ ମୁକ୍ତି ବଦଳରେ ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଲେ । ଫଳରେ ଦେବପାଳ ଏହି ସନ୍ଧିକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧକୌଶଳ ଦେଖି ବଙ୍ଗ ନରପତି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଅନେକ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଭଳି ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବଙ୍ଗ ନରପତି ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ପୁନଃ ଆକ୍ରମଣ ନକରିବାକୁ କଥା ଦେଲେ । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ନିଜର ପରାକ୍ରମଦ୍ୱାରା ଭୌମ ରାଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ଭୌମରାଜ୍ୟର ନରପତି ଭାବେ ପୁନଃ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ ଶାନ୍ତିକର ଦେବ । ଭୌମ ନରେଶ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କ ପ୍ରଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭୌମବଧୂ ସିଦ୍ଧଗୌରୀ ସାହାଯ୍ୟ କରିଲେ । ଭୌମ ରାଜ୍ୟର କୃଷି କରିଲେ ଗୋପାଳନ, ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ, ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯେତିକି ଉନ୍ନତି ଘଟିଛି ସେ ଗୌରୀଙ୍କ ପାଇଁ । ସେ ଜଣେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଯୋଦ୍ଧା ହୋଇଥିବାରୁ ବଙ୍ଗ ନରପତିଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ବଦାନ୍ୟ କାରଣରୁ ସିଦ୍ଧଗୌରୀଙ୍କୁ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀର ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ପିତୃ ଗୃହ, ନିଜ ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହ ଓ ଭୌମ ପ୍ରଜାକୁଳଙ୍କ ଗୃହର ହିତ ସାଧନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରାଗଲା । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ସମୟକ୍ରମେ ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ଶିଳ୍ପ, ଶିକ୍ଷା, କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ତଥା ସଂସ୍କୃତିର ଉତ୍କର୍ଷତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ସହ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ଓ ସମୃଦ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୋପାନରେ ପହଁଚିଥିଲା । ଯାହାଫଳରେ ଭୌମ ପ୍ରଶାସନରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅପସରିଗଲା ।

ଉପନ୍ୟାସର ଘଟଣାନୁସାରେ ମହାରାଜ ଶାନ୍ତିକର ରାଜସ୍ୱ ରିହାତି ଆଲୋଚନା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ଦେହ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା କାରଣରୁ ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁଣି ଅବହେଳା ଦେଖାଗଲା । ଯାହାର ସୁଯୋଗ ଉଠାଇବାକୁ ପ୍ରତିବେଶୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଛନ୍ତି ମହାରାଜ ଶାନ୍ତିକର ଦେବ । ତେଣୁ ଯୁବରାଜ ସିଂହକେତୁଙ୍କୁ ରାଜାଭିଷେକ କରି ଭୌମ ନରେଶ ଭାବେ ବିବେଚନା କଲେ । ସିଂହକେତୁଙ୍କୁ ରାଜମାତା ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ପ୍ରଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଭୌମରାଜ୍ୟ ପ୍ରଶାସନକୁ ସିଂହକେତୁ ପରିଚାଳନା କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ଭୌମ ନରେଶ ସିଂହକେତୁଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ସତର୍କ ଓ ସଜାଗ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଖୁସିରେ ଦୁଃଖର ଛାୟା ସେତେବେଳେ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ସିଂହକେତୁ ତାଲିମ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଯାହାଫଳରେ ପକ୍ଷାଘାତ ଆକ୍ରାନ୍ତ ମହାରାଜ ଶାନ୍ତିକର ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ର ବିୟୋଗରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଲେ । ଫଳରେ ଭୌମ ରାଜନଗରରେ ଶୋକର ଛାୟା ଖେଳିଗଲା । ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକ ରାଜପୁରୁଷ ଗୌରବର ଗାଥା ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ବାସ୍ତବରେ ଧୂଳିସାତ୍ ହୋଇଯିବ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେଠାରେ ପୁଣିଥରେ ଏହାର ଉତ୍ତର ସାଜିଛନ୍ତି ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ । ଯାହା ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣିଥିଲା ତାହା ବାସ୍ତବ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ସେ ଭୌମରାଜ୍ୟର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଭାବେ ବିବେଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ପୁତ୍ର ସହିତ ଅଠର ବର୍ଷ କାଳ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଭାବେ ସିଂହାସନ ରୁଢ଼ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ବାଇଶି ବର୍ଷ ଧରି ଭୌମ ପ୍ରଶାସନର ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ସେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରତିବର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସହ ।

ସେହିପରି ଭୌମବଂଶର ଲୋପ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ସମଗ୍ର ନଗରବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସିଂହକେତୁଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ଭୌମ ପ୍ରଶାସନକୁ ପରିଚାଳନା କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଯେଉଁ ଆଦିତ୍ୟ ଶର୍ମା ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଦେଖିଥିଲେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟମରେ ହିଁ ସେ ଭୌମ ରାଜବଂଶର ଭବିଷ୍ୟତ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ । ଜାଣିପାରିଥିଲେ ଯେ, ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଭୌମବୋଧୂ ଓ ଦୁହିତା ଆଗାମୀ ସମୟରେ ପରିଚାଳନା କରିବେ ।

ଘଟଣାନୁସାରେ ଭୌମରାଜ୍ୟର ଯୁବରାଜ (ଶାନ୍ତିକର ଦ୍ୱିତୀୟ) ସାବାଳକ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ରାଜତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶାସନ ଭାର ନିଜେ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ଭୌମକର ରାଜ୍ୟରେ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ପ୍ରାୟ ତିନିଲକ୍ଷ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ବିଶାଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଠନ

କଲେ । ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ପ୍ରଶାସିକା ଭାବେ ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ନିଜର ସ୍ଥିତିକୁ ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରିଛନ୍ତି । ଭୌମରାଜ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଇଥିବା ଅନ୍ୟାୟ ଅନୀତିକୁ ସେ ଦୃଢ ହସ୍ତରେ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଭୌମରାଜ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଶିଳ୍ପ, କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଆଦିକୁ ଚରମସୀମାରେ ପହ*ାଇ ପାରିଥିଲେ । ସେ ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଭାବେ ନାରୀଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ନାରୀ ପ୍ରତିଭାକୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ନାରୀ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯଥୋଚିତ ପଦକ୍ଷେପ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ ଭୌମରାଜ୍ୟକୁ ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଅକୁତୋଭୟ ନିରଙ୍କୁଶ ରାଜ୍ୟ ଭାବେ ଗଢି ତୋଳିଲେ ।

ପରିଶେଷରେ ଏହା କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଭୌମ ରାଜ୍ୟକୁ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ଫେରେଇ ଆଣିଥିଲେ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ । ଭୌମ ରାଜ୍ୟକୁ ସେ ପୁନଃନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ପ୍ରୟାସରେ ବଙ୍ଗସୈନ୍ୟ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ ଓ ଭୌମରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆନନ୍ଦ ପୁନଃ ପାଇଥିଲା । ତେଣୁ ଭୌମ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ନିମନ୍ତେ ଭୌମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଦାଶ, ପ୍ରଦୀପ, ଚରୁ ଚୀବର ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ-୨୦୧୮

୨. ଦାଶ, ପ୍ରଦୀପ, ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଦେବୀ, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ-୨୦୨୧
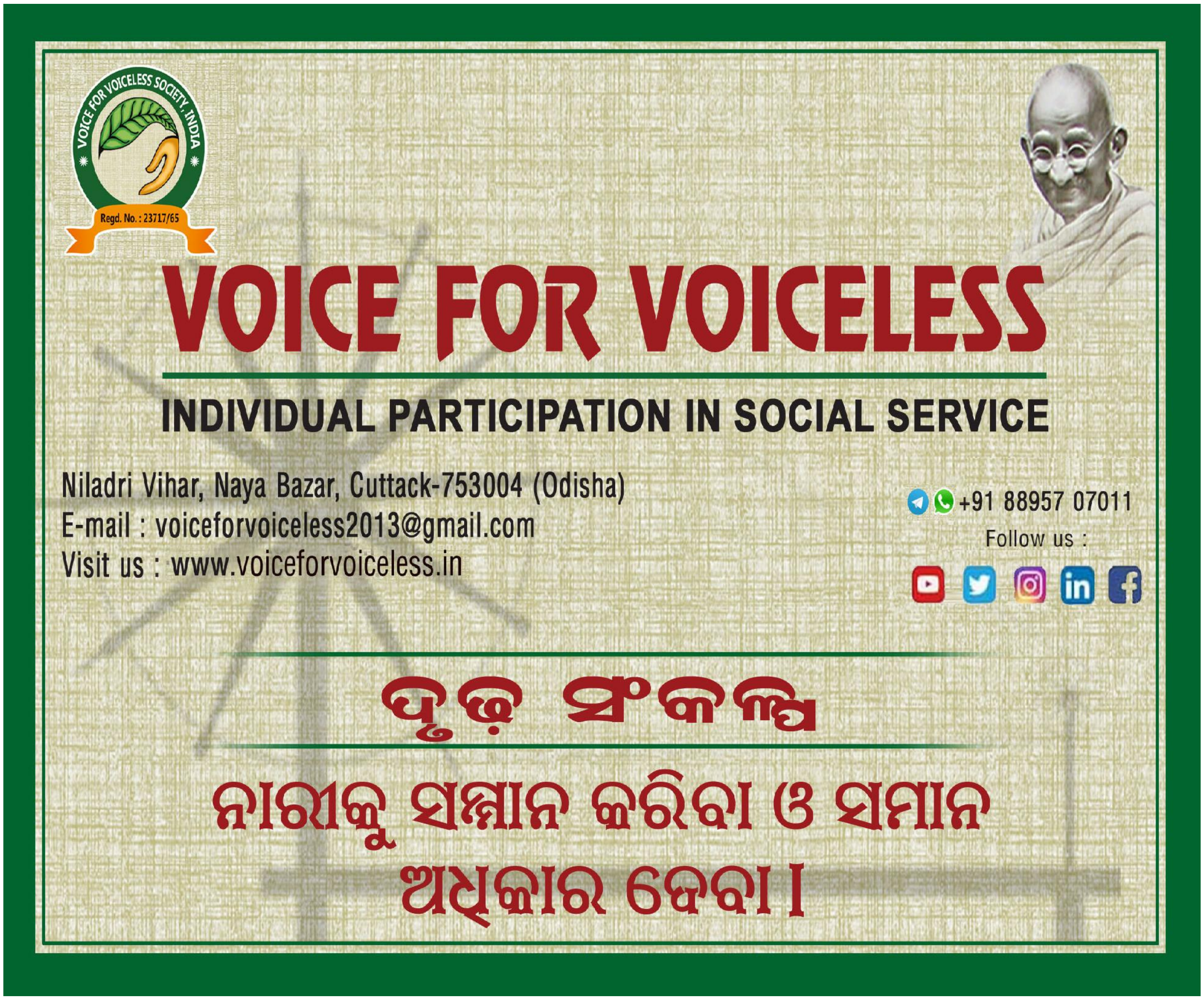
ଗବେଷିକା
ଓଡ଼ିଶା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ,
କୋରାପୁଟ